

НАУКОВІ ШКОЛИ ЛУГАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА – ЦЕНТРИ КРИСТАЛІЗАЦІЇ, КОНЦЕНТРАЦІЇ, ВИРОБНИЦТВА І РОЗПОВСЮДЖЕННЯ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ЗНАННЯ

У статті висвітлюється діяльність наукових шкіл як центрів професійно-особистісного зростання науково-педагогічних кадрів Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Ключові слова: наукова школа, напрями досліджень, теорія виховання, духовність особистості, соціальна педагогіка, соціальна робота, внутрішкільне управління.

В статье описывается деятельность научных школ как центров профессионально-личностного роста научно-педагогических кадров Луганского национального университета имени Тараса Шевченко.

Ключевые слова: научная школа, направления исследований, теория воспитания. Духовность личности, социальная педагогика, социальная работа, внутришкольное управление.

In the article activity of scientific schools lights up as centres of professionally-personality growth of scientifically pedagogical shots of the Lugansk national university named by Taras Shevchenko.

Keywords: scientific school, directions of researches, theory of education, spirituality of personality, social pedagogic, social work, management.

Постановка проблеми. Однією з найважливіших передумов реформування вищої школи в Україні є підготовка нової генерації науково-педагогічних кадрів – національної еліти, яка здатна оволодіти освітньо-світоглядною парадигмою гуманітаризації, гуманізації й демократизації освіти і науки, забезпечити різнобічний розвиток і піднесення самоцінної особистості кожного студента. Щоб вирішити це надзвичайно важливе й складне завдання, потрібно суттєво підвищити науково-професійний рівень викладачів, зокрема шляхом покращення психолого-педагогічної підготовки через залучення їх до організованого професійного середовища, яке стимулюватиме педагогів до навчання упродовж життя.

Досить поширеним прикладом такого середовища можуть бути наукові школи вищих навчальних педагогічних закладів як неформальні базові структури для розгортання багатоаспектної підготовки фахівців у галузі освіти, так і для збереження та роз-

вितку науково-педагогічного потенціалу в цілому. Наукові школи мають велике соціальне значення, оскільки їхня діяльність отримує суспільну популярність, визнання і слугує не лише «візитною карткою» лідера і його учнів, але впливає на розвиток педагогічної науки і практики, а також створює науковий і соціальний рейтинг освітньої установи, регіону.

Серед провідних вузів Східноукраїнського регіону, що ведуть підготовку висококваліфікованих працівників для закладів освіти, варто назвати Луганський національний університет імені Тараса Шевченка. У цьому вищому навчальному закладі створюються і розвиваються наукові школи, які мають великий вплив на прогрес і тенденції розвитку педагогічної науки шляхом удосконалення професійної майстерності висококваліфікованих науково-педагогічних кадрів, здібних до самостійної дослідницької діяльності. Дані наукові колективи характеризуються спільністю принципів і методичних основ розв'язання наукових проблем, спадкоємністю наукових знань і традицій. Розвиток таких шкіл відбувається у стінах вищеназваного вищого навчального закладу, де відносна широта постановки наукових завдань обумовлена навчальним процесом, де керівник наукової школи може обирати собі учнів у середовищі найздібніших до дослідницької роботи студентів.

У Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка гурбуються про розвиток вітчизняної педагогічної науки, про наступність поколінь. В університеті успішно діє система з підготовки науково-педагогічних кадрів через аспірантуру та докторантуру. З кожним роком зростає кількість спеціальностей, а також кількість кандидатів і докторів наук, що сприяє підвищенню якості підготовки наукового-педагогічних кадрів, розширенню меж науково-дослідної роботи кафедр, упровадженню наукових результатів у навчальний процес. Розвиток педагогічної науки в Східноукраїнському регіоні пов'язаний з діяльністю майстрів педагогічної справи, які значною мірою захоплені науковим пошуком й перейняті ідеями педагогічної творчості й технологій у професійній освіті, серед яких засновники наукових шкіл професори Г.П. Шевченко, С.Я. Харченко та ін.

Аналіз актуальних досліджень. Вивчення психолого-педагогічної, наукознавчої літератури свідчить, що діяльність наукових

шкіл Луганського національного університету у систематизованому вигляді не досліджувалася, хоча біографічні відомості та результати наукової роботи окремих професорів було вміщено в довідникових виданнях [3, с. 133-141, 150-154; 4].

Мета статті полягає в аналізі діяльності наукових шкіл Луганського національного університету імені Тараса Шевченка в галузі педагогіки, що визначають успішність науково-дослідної роботи, спрямованої на формування особистісно-професійних якостей науково-педагогічних працівників і впливають на рейтинг освітньої установи Східноукраїнського регіону.

Виклад основного матеріалу. Серед дослідницьких колективів, що здобули широке визнання в Україні та за її межами, вирізняється наукова школа професора Г.П. Шевченко з проблем формування духовної культури учнівської молоді. Очоливши у 1988 р. кафедру педагогіки Луганського державного педагогічного інституту, Г.П. Шевченко залучила її викладацький склад до роботи над комплексною темою «Виховання духовної культури учнівської молоді засобами мистецтва», основна концептуальна ідея якої полягала у використанні культурної та людинознавчої функції мистецтва в загальнокультурному й духовному розвитку учнівської молоді, почала підготовку науково-педагогічних кадрів в аспірантурі та докторантурі з педагогіки. На кафедрі педагогіки вона заклала перші підвалини досліджень з педагогіки. Доктором педагогічних наук (1988 р.), професором (1989 р.), членом-кореспондентом АПН України (1992), заслуженим діячем науки і техніки (1996) Г.П. Шевченко створено наукову школу «Формування духовної культури учнівської молоді засобами мистецтва», яка виховала покоління вчених України. Під її керівництвом підготовлено й захищено 5 докторських і понад 60 кандидатських дисертацій [1; 14].

Потужним напрямом досліджень наукової школи професора Г.П. Шевченко є вивчення проблеми художнього виховання учнівської молоді, розвитку художньо-естетичних здібностей, смаків та ідеалів підростаючих поколінь як невід'ємної складової частини духовних цінностей людства. Розробці концепції художньо-естетичного виховання молоді в Україні присвячено низку досліджень учнів школи Г.П. Шевченко. У концепції Г.П. Шевченко естетичне виховання розглядається як необхідна передумова духовно-морального ставлення людини, відзна-

чається тісний взаємозв'язок естетичних почуттів, мистецтва і природи. Тому значне місце у дослідженнях наукової школи професора Г.П. Шевченко посідає вивчення питання впливу синтезу мистецтв на естетичну свідомість та емоційно-почуттєву сферу підростаючих поколінь.

Ідея взаємодії мистецтв в естетичному вихованні учнівської молоді знайшла своє втілення в наукових роботах дослідників наукової школи Г. Шевченко Г. Баталіної, Х. Бані-Ісса, Л. Бутенко, Л. Сбітневої, Н. Фунтікової, Т. Чабанової та ін. Проблема розвитку естетичних почуттів, естетичних цінностей, естетико-екологічного мислення, естетико-екологічної культури учнівської молоді засобами мистецтва знайшла своє відображення у розвідках учнів наукової школи Г. Шевченко Н. Горобець, І. Котеневої, І. Павленко, М. Сонної та ін.

Удосконаленню професійно-педагогічної підготовки майбутніх педагогічних працівників, формуванню духовної культури, педагогічної майстерності, гуманістичної спрямованості педагогічної діяльності вчителя засобами мистецтва присвячені дослідження учнів професора Г.П. Шевченко М. Кір'н, Є. Коцюби, В. Кузнисової, Н. Мартинович, Т. Ткачової, С. Федорішевої, С. Шаргородської, В. Шwirки.

Сьогодні Г.П. Шевченко втворює новий напрям у педагогічній науці – методологія, теорія і практика духовного розвитку особистості. Вона завідувач кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, директор Науково-дослідного інституту духовного розвитку людини. Підґрунтям для створення Інституту стали здобутки наукової школи «Формування духовної культури учнівської молоді засобами мистецтва», засновником і керівником якої є професор Г.П. Шевченко [1; 14].

В останні роки увага аспірантів та пошукувачів наукової школи професора Г.П. Шевченко прикута до питань, пов'язаних із духовним розвитком особистості, формуванням у дітей та шкільної молоді духовних цінностей, ціннісних орієнтацій, які сприяють моральному оздоровленню суспільства і запобіганню негативним проявам бездуховності. На сьогодні учні професора Г.П. Шевченко плідно працюють над дослідженням проблематики:

- економічного і трудового виховання як чинників духовної самореалізації особистості (О. Надточієва, І. Чеботарьова);

- формування інтелектуальної культури (Ф. Захаров, В. Краснопольський);
- духовно-творчого розвитку особистості (О. Івушкіна, О. Крюкова, Л.М. Луганська);
- формування культури здоров'я (В. Горашук, І. Ніколайчук);
- розвитку моральності особистості засобами мистецтва (А. Ушаков, О. Шкурін),
- правової культури (В. Владимірова, Л.В. Твердохліб) та інші.

Особлива увага членів наукової школи Г.П. Шевченко була спрямована на дослідження особливостей виховання патріотичних почуттів у школярів, формування в учнівській молоді емоційно-позитивного, дієвого ставлення до себе та інших людей, до рідної землі, своєї нації, матеріальних і духовних надбань Східноукраїнського регіону. Ці питання були предметом вивчення аспірантів Н. Бондаренко, О. Омельченко, С. Рашидової, О. Турянської та ін.

Одним із показників духовної культури особистості, її моральності, внутрішньої й зовнішньої краси є мовленнєва культура. Тому різні аспекти проблеми формування мовленнєвої культури досліджувалися під керівництвом Г.П. Шевченко у кандидатських дисертаціях Л. Азарової, С. Броннікової, О. Ігнатович, І. Філатової, Л. Марченко.

Водночас при розробці концепції духовного розвитку особистості члени наукової школи Г.П. Шевченко враховують сучасні світові та європейські тенденції реформування освіти й вимоги до її стандартів, використовують основні здобутки організації процесу виховання в зарубіжних країнах для удосконалення навчально-виховного процесу навчальних закладів України. Увага до різних аспектів вивчення передового досвіду художнього та еколого-естетичного виховання дітей різних вікових груп у зарубіжних державах (Велика Британія, Німеччина, США, Франція) зосереджувалася у дисертаційних дослідженнях Р. Беланової, О. Кареліної, Г. Карцивадзе, В. Полтавця, І.В. Рудковської, В.В. Червонського.

Переконливим свідченням великої особистої ролі професора Г.П. Шевченко у формуванні науково-педагогічних кадрів в Україні є професійний шлях учнів-науковців Л.Л. Бутенко,

Т.Т. Ротерс, Є.М. Хрикова та ін. Сьогодні вони гідно примножують професійні й наукові здобутки свого педагога-наставника. Вони працюють на перспективу – створюють власні наукові школи, в яких готують нову зміну кадрів, сприяють професійному зростанню молоді, виховують справжніх мислячих учених, створюють умови для творчої самореалізації науковців.

Зокрема, дослідження, розпочаті професором Г.П. Шевченко з проблем теорії виховання продовжує її учень – доктор педагогічних наук (1997), професор (1999), директор інституту післядипломної освіти Є.М. Хриков [2]. Різні аспекти проблеми формування духовної культури учнівської молоді засобами мистецтва перебувають у центрі уваги учнів професора Є.М. Хрикова В.В. Бурдуна, В.В. Демиденко, Г.П. Кондратенко, І.В. Мезері, А.В. Подрезова, І.І. Ярити та ін.

Потужним напрямом досліджень наукової школи професора Є.М. Хрикова є проблеми управління освітніми установами. Аналіз звітів про науково-дослідну діяльність викладачів Луганського національного університету показує, що Є.М. Хриков багато років керує науково-дослідними бюджетними темами, котрі фінансуються Міністерством освіти і науки України, зокрема це: «Моделювання методів управління сучасною школою», «Теоретичні основи управління навчальними закладами різного типу», «Управління якістю освітньої діяльності у вищому навчальному закладі» [5-12].

У межах цього напрямку Є.М. Хриков розробив одну з фундаментальних педагогічних теорій – внутрішкільного управління з усіма її чинниками: системою вихідних положень, відображених у концепції внутрішкільного управління, понятійним апаратом, який описує сутність внутрішкільного управління, закономірностями, які пояснюють стійкі зв'язки елементів внутрішкільного управління, принципами, правилами, вимогами, які виконують нормативну функцію, системою методів внутрішкільного управління, які забезпечують реалізацію цілей управління [3, с. 138].

В основі розробленої концепції внутрішкільного управління Є.М. Хриков поклав категорію «створення умов», а в механізм здійснення управління – встановлення управлінських стосунків, спрямованих на забезпечення динамічного розвитку загальноосвітньої школи шляхом перетворення всіх її компонентів.

Теорія внутрішкільного управління Є.М. Хрикова має системний, цілісний характер, інтегрує попередні розробки в галузі внутрішкільного управління, дозволяє враховувати всі його засади. Історико-педагогічні, компаративістські, соціально-прогностичні, психолого-педагогічні, організаційні, правові, економічні, санітарно-гігієнічні, медичні та кадрові аспекти теорії і методики внутрішкільного управління досліджували в кандидатських дисертаціях представники наукової школи професора Є.М. Хрикова А.В. Ржевська, С.В. Бурдіна, А.С. Дмитрієв, О.В. Шевченко та ін.

Отже, наукова школа, сформована професором Є.М. Хриковим, втілює ідеї духовного розвитку особистості й теорії та методики управління навчальними закладами у практику навчання і підготовки майбутніх спеціалістів.

Активізація наукових пошуків у сфері соціальної роботи і професійної підготовки соціальних педагогів сприяла створенню у 90-х роках ХХ століття наукової школи соціальної педагогіки та соціальної роботи. Вона утворилася і повноцінно функціонує на базі кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Очолює і спрямовує діяльність наукової школи доктор педагогічних наук (1995), професор (1999), заслужений діяч науки і техніки України (2005) С.Я. Харченко [3, с. 133-136; 13].

Професор С.Я. Харченко знаний у наукових колах учений-дослідник у галузі соціальної педагогіки. Наукова діяльність професора С.Я. Харченка тісно пов'язана з розвитком соціальної педагогіки як науки, з професійною підготовкою соціальних педагогів і соціальних працівників у вищій школі.

Аналіз звітів про науково-дослідну роботу ЛНУ свідчить, що всі члени його наукової школи беруть участь у розробці науково-дослідної теми "Теоретико-методичні основи змісту і технології навчання студентів соціальної роботи" (державний реєстраційний номер 0101 V 001373). У межах цього напрямку виконується проект бюджетної теми «Зміст і технологія соціально-педагогічної діяльності з дітьми групи ризику». Під його науковим керівництвом підготовлено і захищено близько 20 кандидатських і докторських дисертацій з соціально-педагогічної проблематики [5-13].

У 2005 р на базі Луганського національного університету імені Тараса Шевченка створено науково-дослідний Центр

з проблем соціальної педагогіки та соціальної роботи, що має подвійне підпорядкування: МОН України та АПН України, метою якого є розвиток фундаментальних і прикладних досліджень у галузі соціальної педагогіки і соціальної роботи в контексті динаміки соціально-економічних процесів, що відбуваються в Україні. Науково-теоретична та експериментально-педагогічна робота Центру спрямовувалася на розробку моделі соціально-педагогічної реабілітації підлітків із сімей групи ризику в діяльності ЦСССДМ, на організацію соціально-педагогічного супроводу соціального захисту бездоглядних дітей у притулках для неповнолітніх, обґрунтування та забезпечення соціальної взаємодії педагогів і вихованців притулків: розробку на теоретичному, змістовному та технологічному рівнях моделі трудової соціалізації молоді, основу якої складають громадські організації, розробку комплексної програми соціально-педагогічного патронажу сімей з розумово відсталими дітьми [9].

У 2007 р. за ініціативою Центру створено Всеукраїнську громадську організацію «Асоціація кафедр соціальної педагогіки та соціальної роботи університетів України». Проведено засідання круглого столу завідувачів кафедр соціальної педагогіки та соціальної роботи з проблем розвитку, координації наукових досліджень і вдосконалення підготовки спеціалістів у контексті Болонського процесу. Крім того, у 2007 р. здійснено роботу за напрямком «Соціальна адаптація осіб, що повернулися з місць позбавлення волі» [11].

При Центрі існує науково-практична лабораторія «Розвиток волонтерського руху як фактор професійного становлення майбутніх соціальних працівників/соціальних педагогів», практична цінність якої полягає в тому, що впровадження її теоретичних та практичних результатів сприяє інтеграції й активізації всіх можливостей держави, суспільства, університету і громади в соціальному захисті всіх незахищених верств населення.

Аналіз звітів про науково-дослідну роботу викладачів ЛНУ показав, що результатом досліджень Центру лише за останні два роки стало видання монографії, 4 навчальних посібників, 58 наукових статей, захист однієї докторської та 6 кандидатських дисертацій [11; 12].

Здобутки наукової школи, сформованої професором С.Я. Харченком, сприяють розвитку соціальної педагогіки в

Україні, поліпшенню процесу професійної підготовки соціальних педагогів та працівників, підвищенню рівня соціалізації учнівської та студентської молоді в умовах взаємодії соціальних інститутів суспільства, особистісного і професійного самовизначення, розв'язанню проблеми соціалізації дітей групи ризику, створенню умов для соціально-педагогічної підтримки дітей з обмеженими можливостями, статеворольової та гендерної соціалізації дітей і молоді.

На межі ХХ-ХХІ століть поступово формуються нові наукові школи, що визначають подальшу розробку проблематики в педагогічній науці та практиці Східноукраїнського регіону. За останні роки з'явилося декілька потужних наукових шкіл. Ефективно працюють знані в Україні наукові школи професорів Л.Ц. Ваховського, Н.В. Гавриш, В.С. Курила, Г.М. Максименка, С.В. Савченка та ін.

Сфера наукових інтересів доктора педагогічних наук, професора, заслуженого працівника освіти України С.В. Савченка та його учнів – особливості соціалізації студентської молоді в умовах регіонального освітнього простору.

Основні напрями досліджень наукової школи доктора педагогічних наук, професора, члена-кореспондента АПН України В.С. Курила – історія Донбасу, історія розвитку освіти і науки Східноукраїнського регіону ХІХ-ХХ століть. З 2001 р. під його керівництвом успішно функціонує науково-дослідний центр "Вища освіта регіону" (спільно з Інститутом вищої освіти АІШ України), головною метою якого є пошук оптимальних шляхів розвитку та функціонування вищої школи, впровадження досягнень педагогічної науки в навчально-виховний процес у вузах І-ІV рівнів акредитації, генерування та апробація сучасних педагогічних теорій і технологій, розробка концептуальних ідей подальшого розвитку вищої освіти в Донбаському регіоні. У 2008 р. в Центрі продовжено розробку програм та апробацію сучасних педагогічних технологій, спрямованих на вдосконалення системи вищої освіти регіону. Учні професора В.С. Курила досліджують різні аспекти педагогічної діяльності викладача та готовності майбутніх учителів до педагогічної діяльності. Проводиться експериментальне дослідження рівня професійної підготовки майбутніх фахівців.

Широко відомі в наукових колах результати досліджень учених наукової школи доктора педагогічних наук, професора

Л.Ц. Ваховського. Представники його наукової школи досліджують проблеми філософії та історії освіти, соціальної і порівняльної педагогіки.

Доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент Міжнародної академії науки й педагогічної освіти Н.В. Гавриш згуртувала навколо себе групу молодих науковців, які активно досліджують проблеми дошкільної педагогіки та лінгводидактики.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, наукові школи Луганського національного університету імені Тараса Шевченка не тільки генерують наукову продукцію, ідеї та відкриття, але й забезпечують розширене відтворення наступних поколінь дослідників.

Досягнення учнів наукових шкіл Луганського національного університету імені Тараса Шевченка збагатили вітчизняну педагогічну науку, а впровадження результатів їхніх наукових досліджень сприяли розвитку педагогічної практики на всіх освітніх рівнях. Сфера інтересів представників наукових шкіл Луганського національного університету охоплює низку актуальних проблем у галузі загальної, дошкільної, соціальної, порівняльної педагогіки та історії педагогічної думки.

Отже, наукові школи Луганського національного університету є ефективною формою професійно-особистісного розвитку науково-педагогічних кадрів, центрами кристалізації, концентрації, виробництва і розповсюдження науково-педагогічного знання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Інститут духовного розвитку людини. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.snu.edu.ua/index.php?mode=307>
2. Інститут післядипломної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ipo.lnpu.edu.ua/about/ua>.
3. Климов А.О. Історія Луганського державного педагогічного університету імені Тараса Шевченка в особах його професорів. – Луганськ: Альма-матер, 2001. – 168 с.
4. Климов А.О., Курило В.С. Луганський державний педагогічний університет імені Тараса Шевченка: Іст. нарис.- Луганськ: Альма-матер, 2003. – 118 с.
5. Науково-дослідна робота Луганського державного педагогічного університету у 2001 році. Результати. Форми організації. Перспективи розвитку. Інформаційні матеріали до засідання вченої ради 28 грудня 2001 року. – Луганськ, 2001. – 24 с.

6. Науково-дослідна робота Луганського державного педагогічного університету у 2002 рік. Результати. Форми організації. Перспективи розвитку. Інформаційні матеріали до засідання вченої ради 31 січня 2003 року. – Луганськ, 2003. – 21 с.

7. Науково-дослідна робота Луганського національного педагогічного університету у 2003 році. Результати. Форми організації. Перспективи розвитку. Інформаційні матеріали до засідання вченої ради 30 січня 2004 року. – Луганськ, 2004. – 22 с.

8. Науково-дослідна робота Луганського національного педагогічного університету за 2004 рік. Результати. Форми організації. Перспективи розвитку. Інформаційні матеріали до засідання вченої ради 28 січня 2005 року. – Луганськ, 2005. – 22 с.

9. Науково-дослідна робота Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка за 2005 рік. Результати. Форми організації. Перспективи розвитку. Інформаційні матеріали до засідання вченої ради 27 січня 2006 року. – Луганськ, 2006. – 34 с.

10. Науково-дослідна робота Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка за 2006 рік. Результати. Форми організації. Перспективи розвитку. Інформаційні матеріали до засідання вченої ради 26 січня 2007 року. – Луганськ, 2007. – 42 с.

11. Науково-дослідна робота Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка за 2007 рік. Результати. Форми організації. Перспективи розвитку. Інформаційні матеріали до засідання вченої ради 25 січня 2008 року. – Луганськ, 2008. – 47 с.

12. Науково-дослідна робота Луганського національного університету імені Тараса Шевченка за 2008 рік. Результати. Форми організації. Перспективи розвитку. Інформаційні матеріали до засідання Вченої ради 30 січня 2009 року. – Луганськ, 2009. – 59 с.

13. Луганський національний університет імені Тараса Шевченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://luguniv.edu.ua/?z1=b,266>

14. Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.snu.edu.ua/index.php?mode=166>.